

Az Országos Környezetvédelmi Tanács álláspontja az Alapvető Jogok Biztosától AJB-2994/2012. számon érkezett megkereséséhez, melynek témája a Válság vesztesei – a paragrafusok fogságában” elnevezésű projekt „A válság megjelenése a települési szilárd hulladékkezelésben” című vizsgálata.

Közismert, hogy az immár harmadik éve tartó gazdasági válság a társadalom és a gazdaság szinte valamennyi szektorára, és azok valamennyi szereplőjére jelentős negatív hatással van. A munkához jutás esélyének csökkenése, illetve a munkakeresési időszakok jelentős meghosszabbodása nemcsak az emberek pénzügyi gondjait szaporították meg, de a kilátástalanság óhatatlanul magával hozott egy általános morális eróziót is. Különösen érvényesül ez a környezetvédelem területén, ahol ezeket a negatív viselkedési formákat kvázi büntetlenül lehet elkövetni.

Helyzetelemzés

A hulladékgazdálkodási szolgáltatás sem mentesült a válság negatív hatásaitól, amely a rendszer szereplőit a következőképpen érintette:

- **A közszolgáltató:** a jogszabályokban (EU-s követelmények hatására) rögzített, egyre növekedő műszaki követelmények hatására kénytelen emelni az árat, de szembe kell néznie a növekvő kintlévőségekkel, amely már a rendszer működőképességét veszélyezteti. A kintlévőségek hatékony behajtása érdekében nincsenek meg a megfelelő jogi mechanizmusok, ezért a közszolgáltató magára marad a deficitjével, miközben a jogszabályok alapján akkor is kell szolgáltatnia, ha annak ellenértékét nem kapja meg. *A fő probléma tehát, hogy a jelenlegi rendszer nem garantálja, hogy az elvégzett szolgáltatás ellenértéke megfizetésre kerül.*
- **A lakosság:** a válság hatásai miatt a pénzügyi terhek csökkentése a fő célja, ezért három fő viselkedési formát mutat:
 - (joggal) követeli az arányos, méltányos díjat, az egyénre szabott megoldásokat (kisebb kuka, kevesebb ürítés stb.)
 - alternatív megoldásokat keres a hulladéktól való megszabadulásra
 - igénybe veszi a szolgáltatást, de nem egyenlíti ki a díjat

A fő probléma tehát, hogy a lakosság nem kapja meg az egyénre szabott (jogosan követelt) megoldásokat, és azzal sincs tisztában, hogy ha illegális megoldásokat alkalmaz, vagy nem fizet, ennek a többlet költségei megjelennek a szemétdíj általános költségeiben, amit a többi, rendszeresen fizetőre terhelnek.

- **Az önkormányzat:** bár az önkormányzat kezében minden jogi eszköz megvan, amellyel mind a lakosság, mind a közszolgáltató gondjait orvosolhatná, az esetek többségében ezt nem teszi meg, általában akkor, ha nincs megfelelő szakmai apparátusa ahhoz, hogy a szükséges lépéseket megtegye (részletekbe menő, megalapozott közszolgáltatási szerződés, amely valóban a helyi lakosság érdekeire

lenne szabva, valamint hatékony megoldás kidolgozása a díjak behajtására, hogy biztosítsa a közszolgáltatás fenntarthatóságát). Az esetek többségében egyszerűbb a számára, ha úgy fogja föl, hogy ez a lakosság és a közszolgáltató ügye. *A fő probléma tehát, hogy az önkormányzatok egy része nem tud, vagy nem akar hatékonyan közreműködni a lakosság igényeihez igazodó közszolgáltatási rendszer kialakításában, illetve a közszolgáltatás működtethetőségének fenntartásában.*

- A környezetvédelmi hatóság: az évek óta tartó forráselvonás hatására ma már képtelen betölteni ellenőrzési funkcióját, ezért nem képes föllépni az illegális tevékenységek ellen sem. A hulladék elhagyást csak tettenérés esetén lehet büntetni. Belátható, hogy ennek hatékonysága kb. a nullával egyenlő. Ezért az illegális hulladék elhagyók számára semmilyen visszatartó erő nem létezik. *A fő probléma tehát, hogy a hatóságok egyrészt nem rendelkeznek kellő jogi eszközökkel az illegális tevékenységek felderítéséhez, másrészt a forráselvonások hatására ellenőrzési lehetőségeik nagymértékben leszűkültek.*

A fentiekből kitűnik, hogy a válság következtében valamennyi szereplő veszteségeket kénytelen megélni, pozíciójuk csökkent, ezért a hulladékgazdálkodás területén már korábban meglévő rendszer problémák a válság hatására sokkal inkább fölerősödtek, így ma már feszegetik a működőképesség határait. Tovább fogja súlyosbítani a helyzetet a lerakási adó bevezetése, amely minden szereplő számára csak a problémák felerősödését hozza majd.

Válaszok a föltett kérdésekre

1. Mint az helyzetelemzésünkben is kiderült, véleményünk szerint a válság okozta jelenségek már jelentős problémákat okoznak a hulladék közszolgáltatásban, és ha a folyamatok nem változnak, ez komolyan veszélyezteti az ellátás biztonságát.
2. A válságnak a szereplőkre gyakorolt hatását a helyzetelemzésben részletesen bemutattuk. A nem kívánt lakossági magatartások számának növekedése nyilván összefüggésben van a szemétdíj emelkedésével, de szeretnénk hangsúlyozni, hogy az ilyen magatartásnak nem kizárólag a magas díj az oka, sokkal inkább a köztudott következmény-nélküliség. Az illegális szemét elhagyás problémája jóval régebbi, mint a válság kezdete. A válság hatására csökkent a keletkező hulladékok összes mennyisége, de ez elsősorban az ipari, mezőgazdasági, valamint az építési hulladékokra igaz, a termelési ágazatok visszaesésének köszönhetően. A települési hulladékok mennyisége mérhetően nem csökkent, mivel az élelmiszerekre és fogyasztási cikkekre még mindig a túlcsomagolás a jellemző, és a csomagolás teszi ki a lakossági hulladék legnagyobb részét.
3. Az illegális hulladék kezelés problematikája nem a szankciókkal, hanem a hatékony felderítéssel kezdődik, amelynek sikere az önkormányzat, a hatóságok és a helyi közösség együttműködésén múlik. Lehetséges megoldást jelentene a rendszeres járőrözés megszervezése, amelyet biztosíthatnának a szolgálatba visszatérő rendőrök, de akár a helyi polgárokból szervezett járőr szolgálat is. Az önkormányzatnak – összefogva a helyi civil szervezetekkel – felvilágosító kampányokat kellene szerveznie a közösség számára.

Ezen túlmenően azt is hatékonyabban kellene kommunikálnia a lakosság felé, hogy csak az ő segítségükkel, bejelentéseik alapján lehet föllépni ezek ellen a negatív jelenségek ellen. Azt is világossá kellene tenni a lakosok előtt, hogy az illegálisan elhagyott hulladék fölszedésének és kezelésének költségeit végeredményben ők fizetik meg a szemétdíjon keresztül, tehát érdekük segítséget nyújtani a jelenség fölszámolásában. A másik hatékony eszköz lehet, ha a jogszabályok a hatóságok számára megengednék az utólagos felderítési jogot (ma csak tettenérés esetén lehet eljárást kezdeményezni). Amint az elkövető személye ismert, lehet gondolkodni a szankciók rendszerén. A bebizonyított elkövetést mindenképpen szankcióval kell súlytani. Az más kérdés, hogy ha az elkövetőről kiderül, hogy szociális helyzete miatt nem képes a szemétdíjat megfizetni, akkor lehet (hasonlóan más szociális jellegű támogatásokhoz) valamilyen önkormányzati támogatásban részesíteni.

4. Területenként nagyon szélsőségesen változó, hogy a lakosok hogyan állnak a hulladék "értékességének" megítéléséhez. Mivel Magyarországon általában az ár- és költségérzékenység a jellemző, és kevésbé a környezettudatosság, véleményünk szerint a szelektív gyűjtésre való hajlandóságot nagy tömegben akkor lehet kiváltani, ha annak előnyét a lakos a saját pénztárcáján érzi. Sokat javíthat még a folyamatos oktatás, tájékoztatás is. Érdekes jelenségre világít rá néhány fölmérés, ami szerint a megkérdezett lakosok igen nagy százaléka az vallotta magáról, hogy ő szelektíven gyűjt, miközben az országos szelektív gyűjtési adatok ezt nem igazolták vissza. Ez azt mutatja, hogy az emberek nagy része talán tisztában van azzal, hogy mit kellene tennie, de kényelmi okokból, vagy valami másért mégsem hajlandók ezt megtenni. Viszont bármiben hajlandók részt venni, ami számukra költség megtakarítással jár. A következő intézkedések segíthetnek a lakosság jobb motiválásában:

- A lakosság ténylegesen csak a vegyes hulladék elvitelének költségeit fizesse meg, a szelektíven gyűjtött hulladék költségeit ne terheljék rá. Jelenleg a vegyesen gyűjtött hulladék díjába ugyanis beépítik a szelektív hulladék összegyűjtésének költségeit is, ami tudvalevőleg sokkal költségesebb. Így minél inkább szelektíven gyűjt a lakos, annál jobban emelkedik a szemétdíja. Jogszabályban kellene előírni, hogy a közszolgáltató a vegyes hulladék elszállításának költségeit elkülönítetten kezelje a szelektív gyűjtés költségeitől, így tisztán lehetne látni a ma kereszt-finanszírozott költségeket. A szelektív gyűjtés költségeinek fedezetére az értékesíthető anyagból származó bevételen felül más forrásokat is kellene találni (pl. termékdíj bevételek), így a lakos közszolgáltatási díja észrevehetően csökkenne, ha részt vesz a szelektív gyűjtésben. A termékdíj (amelyet a hulladékok hasznosításának finanszírozása érdekében emeltek meg 2012-ben) bevételek ezévi várható mértéke kb. 60 Mrd Ft, míg a költségvetés ebből csak mintegy 15 Mrd Ft-ot biztosít a hulladékok hasznosítására. Ha a mérték nagyobb lenne, akkor lenne forrás a szelektív gyűjtés teljes költségeinek finanszírozására.

Országos Környezetvédelmi Tanács

A felvetett témákon kívül súlyos társadalmi problémákat jelent a lomizás is, amely szintén generálja az illegálisan elhagyott hulladékok mennyiségét. Ezzel kapcsolatban több megoldás is létezik, bár mindegyiknek megvan a maga hiányossága.

- A szabad határok miatt a hulladékok nemzetközi szállításának szabályai szerint (EU) rendszeres közúti ellenőrzéseket kellene tartani a határon. Ez azonban a hatóságok együttműködését, és forrásokat igényel – ami szűk keresztmetszetnek számít.
- A belföldön lomizókat úgy lehetne megállítani, ha kiterjedt újrahasználati központok (és begyűjtő helyek, pl. hulladékudvarok sűrű hálózata) állnának rendelkezésre a lakossághoz közeli pontokon (mondjuk településenként vagy kerületenként), ahol a lakosság folyamatosan leadhatná a kiselejtezett cikkeit, és ezeket, ha kell, házhoz jövően is elvinnék, majd megvizsgálnák, lehet-e javítani és újra eladni, amit nem, azt anyagában vagy energetikailag hasznosítani, a maradékot lerakni. Valami hasonló rendszert (bár ettől sokkal homályosabban) a hulladék törvényjavaslat is tartalmaz. Egy ilyen rendszerrel meg lehetne szüntetni a lomtalanítás jelenlegi helyzetét.

Az alábbi tanulmányra szeretnénk fölhívni a figyelmet: Tanulmány a települési hulladék kezelésének költségviszonyairól:

<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=9&sid=46&hid=2612>

2012. június 18.